

Anna Kozłowska-Ryś, Krzysztof Drozdowski, *Świat odosobniony. Bydgoska służba penitencjarna w latach 1920–1939*, Wydawnictwo Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Filologiczno-Historycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filia w Piotrkowie Trybunalskim, Poznań–Bydgoszcz–Piotrków Trybunalski 2017, ss. 264.

Przedmiotem recenzji jest naukowa monografia pióra Anny Kozłowskiej-Ryś i Krzysztofa Drozdowskiego, opublikowana nakładem Wydawnictwa Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Filologiczno-Historycznego Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (Filia w Piotrkowie Trybunalskim), poświęcona historii bydgoskiej służby penitencjarnej w latach Drugiej Rzeczypospolitej.

Na wstępie należy zauważyć, że zarówno temat, jak i cezury czasowe opracowania zostały przez jego Autorów trafnie określone. Zagadnienie służby więziennej w Bydgoszczy (podobnie zresztą jak w skali całego państwa) nie stało się bowiem, jak dotąd, przedmiotem bardziej wnikliwych studiów historycznych. Recenzowana książka może zatem uzupełnić istotną lukę w historiografii, odnoszącej się zarówno do międzywojennych dziejów Bydgoszczy i regionu, jak i ogólnopolskich przed II wojną światową.

Monografia – poprzedzona wstępem (uzasadniającym wybór problematyki, charakteryzującym konstrukcję książki i jej bazę źródłową oraz literatury przedmiotu), a podsumowana zakończeniem – zbudowana jest zgodnie z kluczem problemowym z czterech zasadniczych części.

Pierwsza prezentuje dzieje bydgoskiej służby penitencjarnej w latach 1920–1939 ze szczególnym uwzględnieniem historii bydgoskiego aresztu policyjnego, więzienia karno-śledczego w Bydgoszczy przy ul. Wały Jagiellońskie, problemu wyżywienia więźniów w więzieniu karno-śledczym w Bydgoszczy, zagadnienia organizacji oraz przebiegu uroczystości i świąt w więzieniu miejskim w okresie międzywojennym, wreszcie – problemu ucieczek i egzekucji więźniów w Bydgoszczy w latach Drugiej Rzeczypospolitej. Część dru-

ga poświęcona jest w całości szczególnej placówce, podlegającej bydgoskiej służbie więziennej, tj. Penitencjarnej Kolonii Rolniczej w Trzeciewnicy.

Kolejną, najbardziej obszerną część stanowi zestawienie biogramów pracowników bydgoskiej służby penitencjarnej. Część ta została podzielona na mniejsze rozdziały. Pierwszy składa się z biogramów naczelników bydgoskiego więzienia karno-śledczego, ułożonych w porządku chronologicznym: Kazimierza Gaja, Stanisława Kostrzewskiego, Antoniego Matuszewskiego, Ludwika Makucha, Leopolda Fortuny, Mirosława Błaszki, Aleksandra Tucholskiego, Władysława Wieczorka, Edmunda Bogusławskiego i Alfreda Meisera. Następny rozdział zawiera teksty biograficzne – tym razem zestawione alfabetycznie – poświęcone funkcjonariuszom straży więziennej w Bydgoszczy: Tadeuszowi Furmanowi, Ignacemu Głowikowi, Kazimierze Guglerowej, Marianowi Hliniakowi, Franciszkowi Kantorskiemu, Franciszkowi Korzeniewskiemu, Wiktorowi Lehmannowi, Tadeuszowi Pierógowi, Stanisławowi Ratajczykowi, Michałowi Sierakowskiemu i Andrzejowi Szewczykowi. Ostatni rozdział w tej części, dotyczący personelu aresztu policyjnego, wypełnia biogram Pawła Dziwnika.

Czwarta część recenzowanej monografii opisuje dzieje i działalność Bydgoskiego Towarzystwa Opieki nad Więźniami „Patronat”.

Ponadto do zasadniczego tekstu opracowania dołączone zostały: aneksy (zawierające tabelaryczne zestawienie danych statystycznych odnoszących się do więzienia karno-śledczego w Bydgoszczy i penitencjarnej kolonii rolnej w Trzeciewnicy w latach 1922–1939; akty prawne i ilustracje prezentujące umundurowanie służby więziennej w Polsce międzywojennej; plany i szkice budynków wykorzystywanych przez bydgoską służbę penitencjarną oraz fotografie naczelników i funkcjonariuszy służby więziennej w Bydgoszczy), bibliografia, spis ilustracji i indeks nazwisk.

Omawiana monografia ma dla czytelnika interesującego się tematyką dziejów polskich służb mundurowych lub historią Polski międzywojennej – nie tylko zawodowego członka cechu Klio, lecz także pasjonata-amatora – wiele atutów. Obok – zasygnalizowanego wcześniej – trafnie wybranego tematu należą do nich: logiczna konstrukcja problemowa; narracja Autorów, którzy w swym wykładzie umiejętnie łączą prezentację interesujących faktów i procesów historycznych z własnymi opiniami i ocenami oraz harmonijnie wplecionymi w tekst, celnymi dobranymi cytatami, stanowiącymi

ilustrację naukowego wyводу; wysoki poziom umiejętności warsztatowych Autorów, wyrażający się m.in. w poprawnie, w sposób przejrzysty i czytelny przygotowanym aparacie przypisów i odsyłaczy, rzetelnej korekcie (skutkującej brakiem błędów literowych i niejasności stylistycznych) oraz bogata bibliografia.

Na pochwałę zasługuje też dbałość Autorów o wyposażenie książki w interesujące i uzasadnione jej treścią aneksy. Stanowią one potrzebne dopełnienie narracji, prezentując te aspekty funkcjonowania służby penitencjarnej w Drugiej Rzeczypospolitej, które nie stały się – i stać się nie musiały w wyniku wzbogacenia opowieści historyków o wspomniane aneksy – przedmiotem głębszej refleksji w zasadniczym tekście monografii: przede wszystkim zestawione z benedyktyńską pracowitością i skrupulatnością dane statystyczne i plany, odwzorowujące funkcjonowanie bydgoskiego więzienia i pracę zatrudnionej w nim służby penitencjarnej oraz umundurowanie funkcjonariuszy służby więziennej.

Dowodem rzetelności naukowej A. Kozłowskiej-Ryś i K. Drozdowskiego jest również obszerna baza źródłowa i literatury przedmiotu, którą uczynili podstawą swych rozważań i wniosków. Wykorzystali oni zespoły archiwalne zgromadzone m.in. w archiwach państwowych w Bydgoszczy, Poznaniu i Kaliszu, Archiwum Głównym Akt Dawnych, Instytucie Pamięci Narodowej i Fundacji Generala Elżbiety Zawackiej w Toruniu, liczne źródła drukowane, kilkanaście tytułów prasowych z epoki, wreszcie blisko sto opracowań oraz związane z tematyką książki strony internetowe.

Powyższe liczne argumenty, przemawiające jednoznacznie za dużą wartością naukową i poznawczą recenzowanej publikacji, nie oznaczają, że jest ona zupełnie pozbawiona mankamentów – zarówno konstrukcyjnych, jak i merytorycznych. Do pierwszych spośród wymienionych należy z pewnością nieproporcjonalna objętość czterech zasadniczych części monografii. O ile pierwsza i trzecia liczą po około sto stron, o tyle druga i czwarta zaledwie po kilkanaście. Rzecz jasna różnice te spowodowane są ich tematyką, a co za tym idzie – objętością materiału (źródła i literatura), który stał się bazą do ich napisania. Jednak zasadnie postawić można pytanie, czy Autorzy, świadomi tych dysproporcji, nie powinni zastanowić się nad zaproponowaniem innego tematycznego podziału książki.

Z kolei wśród zarzutów natury merytorycznej wskazać można rezygnację Autorów z wykorzystania możliwości zamieszczenia kolorowych ilustracji w aneksie poświęconym umunduroowaniu

służby penitencjarnej w Polsce międzywojennej. Byłoby to jak najbardziej wskazane, natomiast pozostaje tylko domyślać się, że na „samoograniczającej” decyzji historyków i wydawnictwa zaważyły z pewnością argumenty natury materialnej, wynikające z wydatnego wzrostu kosztów publikacji w przypadku reprodukcji w niej kolorowych ilustracji.

Powyższe krytyczne uwagi nie mają jednak wpływu na ogólnie wysoką, zdaniem piszącego te słowa, ocenę recenzowanej pozycji. Polska historiografia odnosząca się do dziejów Drugiej Rzeczypospolitej wzbogaciła się o monografię bardzo udaną; solidnie zakotwiczoną w źródłach i dotychczasowej literaturze przedmiotu; prezentującą mniej znany i rzadziej badany przez dziejopisów, a przecież interesujący, aspekt funkcjonowania państwa polskiego i jego służb mundurowych przed II wojną światową.

PRZEMYSŁAW WAINGERTNER
UNIwersytet Łódzki*

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Polski Najnowszej, e-mail: wajn@op.pl.